

Ο ΜΟΝΟΜΑΧΟΣ

«Αντίχειρας πάνω ή κάτω;»

Η αναπαράσταση του ιστορικού παρελθόντος ανέκαθεν συγκινούσε τον σύγχρονο άνθρωπο. Από την εποχή που η αρχαιολογική έρευνα θεμελιώθηκε ως επιστήμη αλλά και πολύ νωρίτερα, με τους ερασιτέχνες ερευνητές των υλικών καταλοίπων των χαμένων πολιτισμών και των «ηρωικών» εποχών, η προσπάθεια ανασύνθεσης του παρελθόντος υπήρξε ένα επίπονο, διαρκές και, βέβαια, απείρως γοητευτικό μέλημα αμέτρητων επιστημόνων. Μεγάλες αρχαιολογικές ανακαλύψεις προσέφεραν έναν ασταίρευτο πλούτο για μαγευτικές «περιπλανήσεις» σε άλλες εποχές. Ο «μανδύας» όμως του παρόντος, της εποχής στην οποία κάθε φορά ζούμε και δρούμε ως ιστορικές οντότητες, αποτελεί το όχημα με το οποίο ταξιδεύαμε στο ποθητό παρελθόν. Πολλές φορές μάλιστα το ανασυν-

θέσαμε με δυναμικές και προϋποθέσεις που ισχύουν περισσότερο στο «σήμερα», στη δική μας εποχή. Εγκνεται στην οξύνια και στην επιστημονική πληρότητα του ιστορικού και του αρχαιολόγου η κατά το δυνατόν «πιστότερη» ανασύνθεση του παρελθόντος.

Η εμφάνιση όμως της κινηματογραφικής τέχνης έδωσε για πρώτη φορά την ευκαιρία να προσεγγισθεί η Αρχαιότητα με έναν τρόπο αναμφίβολα περισσότερο ελκυστικό και διασκεδαστικό, απαλλαγμένο συγχρόνως από ρητές επιστημονικές επιταγές απόλυτης ιστορικής πιστότητας. Εξειδικευμένοι σύμβουλοι και πακτωλός χρημάτων συντέλεσαν στη δημιουργία επιικών κινηματογραφικών ταινιών. Έτσι, ο μέσος άνθρωπος φάνηκε πως είχε πλέον την ευκαιρία να γνωρίσει μέσα από τη μεγάλη μαγική οθόνη συγκλονιστικές στιγμές της Ιστορίας και θρυλικές προ-

σωπικότητες του αρχαίου ελληνο-ρωμαϊκού κόσμου και της Βίβλου. «Αναβίωσαν» μπροστά στα μάτια του χαμένοι πολιτισμοί, μεγάλες ιστορικές μάχες και αγαπημένες από τα μαθητικά χρόνια ιστορικές μορφές. Ποιος άραγε δεν θυμάται τον «Σπάρτακο» (Κερκ Ντάγγλας), έφιππο και με το ξίφος ψηλά να στρέφεται κατά των κραταιών ρωμαϊκών λεγεώνων, σύμβολο αντίστασης και ελπίδας για τους ανά τη γη σκλάβους, ή τη θριαμβευτική είσοδο της «Κλεοπάτρας» (Λιζ Τέηλορ) στο Forum της Ρώμης, και ακόμη την εκπληκτικής δύναμης αρματοδρομία του «Μπεν Χουρ» (Τσάρλτον Ιστον) στον ιππόδρομο της Ιερουσαλήμ ενάντια στον παλιό φίλο του και όψιμα εχθρό του, Ρωμαίο Μεσσάλα; Διασκέδαση, υψηλές συγκινήσεις και ανασύνθεση (;) του ιστορικού μας παρελθόντος. Παρά την αποδοχή από τον θεατή και από τον σεναριογράφο-

σκηνοθέτη ότι επρόκειτο για ένα είδος τέχνης, και άρα όχι για μια επιστημονική έρευνα, εντούτοις παραμένει πάντα μετέωρο το ερώτημα της αυθεντικής ανάπλασης όλων όσα είχαν εικονισθεί και αναπαρασταθεί επί σκηνής. Έτσι ήταν (και είναι) αρκετοί οι ειδικοί που προσπάθησαν να διακρίνουν σε μια επιική ταινία την κινηματογραφική παραγωγή από την ιστορική αυθεντικότητα. Με δεδομένα τη λεγόμενη «θεατρική οικονομία» και την ανάγκη για το θεαματικό και το συγκινησιακά φορτισμένο, απασχολήθηκαν αμέσως με διάφορες πτυχές που άπτονταν της ιστορικής ανασύνθεσης και τελικά της ιστορικής «επένδυσης» μιας τέτοιας κινηματογραφικής ταινίας. Να μερικά τυπικά ιστορικά ερωτήματα που προκύπτουν: Πέθανε πάνω στον σταυρό ο Σπάρτακος; Ήταν ντυμένοι σαν κλασικοί Έλληνες όσοι πολέμησαν στον Τρωικό Πόλε-

Ο στρατηγός Μάξιμος (Ράσελ Κρόου) επιθεωρεί τους λεγεωνάριους πριν από την επίθεση εναντίον των βαρβαρών Γερμανών («The Gladiator», DreamWorks Pictures, Ridley Scott, director, 2000).

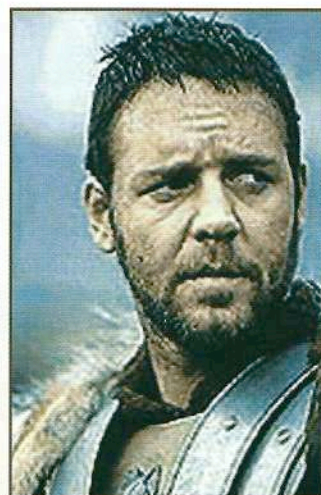
μο; Είχε πραγματικά αυτή τη μορφή στην ακμή του το ρωμαϊκό Forum; Φορούσαν «ρολόγια» οι λεγεωνάριοι (αυτό από κάποιον ξεχασμένο κομπάρσο!); Ήταν κατ' αυτόν τον τρόπο στην πραγματικότητα οπλισμένος ο Γολιάθ και έτσι κτισμένος ο περίφημος ναός του Δαγών των Φιλιππών; Και βεβαίως, αναπάντητα παραμένουν και πολλά άλλα ερωτήματα, ων ουκ έστι τέλος. Από την άλλη πλευρά, δεν ήταν λίγοι εκείνοι που επέμεναν ότι «ο κινηματογράφος δεν είναι ακαδημαϊκό ίδρυμα αλλά μέσο λαϊκής διασκέδασης».

Το ερώτημα όμως παραμένει για όσους θεωρούν ότι ο κινηματογράφος, ως τέχνη, έχει και διδακτικό χαρακτήρα, καθώς μεταδίδει άμεσα και αστραπιαία εικόνες και ιδέες που παγιώνονται στη συνείδηση του μέσου ανθρώπου. Και βέβαια, ζήτημα ιστορικής αυθεντικότητας τίθεται περισσότερο σε ό,τι αφορά τη ματιά, μέσα από την οποία προσεγγίζουμε την Αρχαιότητα, παρά σε ό,τι έχει σχέση με τα κοστούμια και με τα οικοδομήματα. Δηλαδή, τίθεται τελικά ένα ζήτημα αν και κατά πόσο γνωρίζουμε σε τέτοιο σημείο τον αρχαίο άνθρωπο και τον πολιτισμό του, ώστε να έχουμε τη δυνατότητα να προχωρήσουμε σε ανασύνθεση, ή, αντίθετα, επαναλαμβάνουμε την εποχή μας και τον εαυτό μας περιβάλλοντας τα με αρχαία σκηνικά και κοστούμια. Επιπλέον, είναι γεγονός ότι μια ανάλογη προσπάθεια ιστορικής ανασύνθεσης δεν μπορεί να αποδομηθεί από τον ιδεολογικό και κοινωνικό προσδιορισμό εκείνου που επιχειρεί να «ξαναχτίσει» το παρελθόν, είτε αυτός είναι επιστήμονας, είτε σκηνοθέτης. Εξάλλου, ένας ανάλογος προβληματισμός έχει γεννηθεί και στην αρχαιολογική επιστημονική κοινότητα, δεδομένου ότι δεν είναι λίγες οι περι-

πτώσεις που μερικά παλάτια (ανάκτορα) ή τάφοι έχουν αμφισβητηθεί ως προς την ερμηνεία τους και θεωρούνται από κάποιους ειδικούς ερευνητές περισσότερο ως δημιουργήματα φανταστικής υποβολής παρά αντικειμενικής και επιστημονικής έρευνας.

Εναυσμα για τα λεγόμενά μας είναι άλλη μία προσπάθεια κινηματογραφικής ανασύνθεσης του παρελθόντος: ο Μονομάχος (The Gladiator, που παρουσιάζεται αυτές τις μέρες στις κινηματογραφικές αίθουσες της Αθήνας). Γυρίζουμε πίσω στον χρόνο για να αναβιώσουμε τις ημέρες της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (με τη βοήθεια βέβαια της χλιδής του Χόλλυγουντ και της σημερινής ψηφιακής τεχνολογίας). Το ιστορικό πλαίσιο ορίζεται από το έτος 180 μ.Χ., όταν τα σκήπτρα της Ρώμης κρατούσε ένας διανοούμενος αυτοκράτορας, ο Μάρκος Αυρήλιος Αντωνίνος (121-180 μ.Χ.). Εξυπνος και σοβαρός, με έφεση και αγάπη στη μελέτη και τη συγγραφή, αναγκάστηκε να διεξαγάγει πολλούς συνορια-

κούς πολέμους. Μάλιστα, σε κάποιον από αυτούς (στη Συρία εναντίον των Πάρθων) ο στρατός επέστρεψε φέροντας μαζί μια πανώλη που θέρισε πολλές περιοχές της Ιταλίας. Οι περισσότεροι δύσκολες ωστόσο επιχειρήσεις, που αποκάλυψαν και την προϋφύσα παρακμή του Ρωμαϊκού Στρατού, ήταν αυτές εναντίον των γερμανικών οрдών πέραν του Δούναβη. Σ' αυτό το σημείο μάς εισάγει και η κινηματογραφική ταινία. Ο πιστός στρατηγός του αυτοκράτορα, ο ισπανικής καταγωγής Μάξιμος, είναι ο ήρωας που οδηγεί τις ρωμαϊκές λεγεώνες με επιτυχία κατά του εχθρού. Πάνω από 2.500 όπλα και οξυβελείς καταπέλτες (κατά προσωπικού) και 16.000 φλεγόμενα βέλη που εκτοξεύονται κατά των Γερμανών βαρβαρών μετατρέπουν το υγρό και λασπώδες πεδίο της μάχης σε «Κόλαση του Δάντη». Ενα ολόκληρο δάσος παραδίδεται στις φλόγες και οι εχθροί συντρίβονται πνιγμένοι σ' ένα ανείπωτο λουτρό αίματος. Οι Ρωμαίοι λεγεωνάριοι, αρρηνωποί και αυστηρά πειθαρχημένοι στο πρόσωπο του ηγέτη τους Μάξιμου (χωρίς να «πνίγονται» στις εντυπωσιακές πιστότητας πανοπλίες τους) ορμούν με ένα γνήσιο «ρωμαϊκό» σθένος. Ο ίδιος ο Μάξιμος προχωρεί με μια σχεδόν «άγια ηρεμία», με ηρωική αποφασιστικότητα αλλά και με την αυτοπεποίθηση του «αγρότη» (πριν από κάθε μάχη αισθάνεται μια βαθιά ανάγκη να σηκώ-

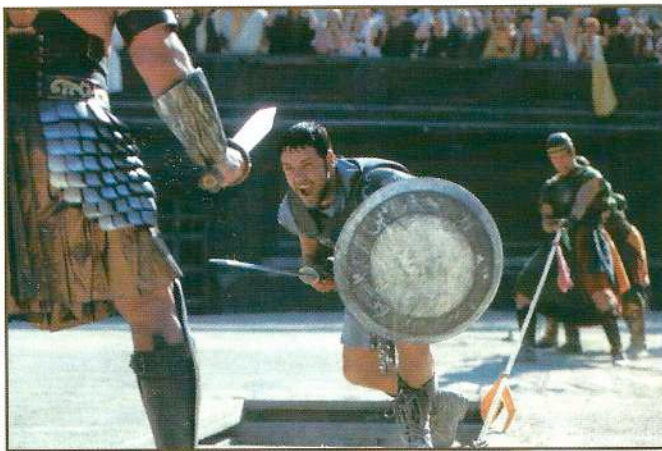
Ο στρατηγός Μάξιμος, με μια σχεδόν «άγια ηρεμία» και με ηρωική αποφασιστικότητα αποτελεί τον χαρισματικό ηγέτη των Ρωμαίων στρατιωτών («The Gladiator», DreamWorks Pictures, Ridley Scott, director, 2000).

σει και να μυρίσει μια χούφτα χώμα από τη γη), που είναι απαλλαγμένη από κάθε ματαιοδοξία. Οι στρατιώτες του φαίνεται να πολεμούν μόνο γι' αυτόν και τον κοιτάζουν στα μάτια με αφοσίωση και θαυμασμό. «Με το σύνθημά μου ελευθερώστε την Κόλαση!», τους λέει και τους εμπνέει αστειευόμενος πως ίσως συναντηθούν στα πράσινα λιβάδια των Ηλυσίων Πεδίων του Κάτω Κόσμου. Ο στρατηγός νικά και ο αυτοκράτορας περιβάλλει με αγάπη τον περήφανο στρατηγό του.

Σύμφωνα με τις αρχαίες πηγές, στις 17 Μαρτίου 180 μ.Χ. ο Μάρκος Αυρήλιος πεθαίνει ξαφνικά στο στρατηγείο του, έχοντας μόλις νικήσει τους Γερμανούς και χωρίς να προλάβει να ανακηρύξει αυτοκράτορα τον μοναδικό εν ζωή γιο του Κόμμοδο, συναυτοκράτορα έως τότε. Ο Μάρκος Αυρήλιος της ταινίας φαίνεται να μοιάζει με το ιστορικό πρόσωπο. Ο γηραιός και κουρασμένος αυτοκράτορας αναπολεί τις παλιές καλές ημέρες της Ρώμης, τότε που ήταν Δημοκρατία, και επιθυμεί να στέψει αυτοκράτορα τον πιστό και αγνό στρατηγό του Μάξιμο, στη θέση του «ανίκανου» και ανήλικου γιου του Κόμμοδου. Ο ίδιος ο Μάξιμος, ωστόσο, το μόνο που θέλει είναι να επιστρέψει στην αγροικία του στην

Η εντυπωσιακή αναπαράσταση της Ρώμης, με το Κολοσσαίο στο βάθος, είναι αποτέλεσμα της υψηλής ψηφιακής τεχνολογίας. Εδώ εικονίζεται η θριαμβευτική είσοδος του Κόμμοδου στο ρωμαϊκό Forum («The Gladiator», DreamWorks Pictures, Ridley Scott, director, 2000).

Ο Μάξιμος, διάσημος μονομάχος πλέον, μάχεται στην αρένα του Κολοσσαίου. Από την καταπακτή πίσω του θα ξεπηδήσει, μετά από λίγο, μια τίγρης («The Gladiator», DreamWorks Pictures, Ridley Scott, director, 2000).

Η ανάγκη προμήθειας άγριων ζώων για τις θηριομαχίες των ρωμαϊκών αρένων, όπου σφαγιάζονταν χιλιάδες ζώα καθημερινά, οδήγησε στην εξαφάνιση πολλών από αυτά στη Βόρειο Αφρική. Ψηφιδωτό από κυνήγι άγριου θηρίου. Villa Armerina, Σικελία (Erich Lessing).

Ισπανία, όπου ζει η οικογένειά του, η γυναίκα με τον γιο του. Η δραματική παρέμβαση της ταινίας εξελίσσεται με τον Κόμμοδο να σκοτώνει τον Μ. Αυρήλιο (έτσι «λύνεται» και ο ιστορικά αινιγματικός του θάνατος), να καθαρίζει τον ισχυρό στρατηγό, του οποίου διατάζει την εκτέλεση, και να σφάζει την οικογένειά του στην Ισπανία. Ο Μάξιμος δραπετεύει αλλά τελικά καταλήγει σκλάβος και εν συνεχεία μονομάχος στη σχολή ενός παλαιάχου απελευθέρου μονομάχου, του Πρόξιμου. Η συνέχεια βέβαια είναι αναμενόμενη: ο Μάξιμος αναδεικνύεται σε έναν ανίκητο μονομάχο, που η φήμη του τον οδηγεί στη Ρώμη και στο Κολοσσαίο, στη μεγαλύτερη αρένα του κόσμου. Η μοναδική επιθυμία του Μάξιμου, αυτή που του δίνει δύναμη να κρατηθεί ζωντανός, είναι να εκδικηθεί για τον θάνατο των δικών του και να σκοτώσει τον ποταπό αυτοκράτορα Κόμμοδο. Κατόπιν μπορεί να πεθάνει για να τους συναντήσει στον άλλο κόσμο, όπως ζει την εμπειρία αυτήν μέσα από τα έντονης συναισθηματικής δύναμης όνειρά του. Δύναμη δεν του δίνει, όπως θα περιμέναμε κανείς, η ανερχόμενη τότε χριστιανική πίστη, η οποία απουσιάζει ως κοσμοϊστορικό γεγονός από την ταινία, αλλά η παγανιστική του θρησκεία (είναι τρυφερή η στιγμή που χαϊδεύει τα δύο πλύνια ειδώλια-ομοιώματα της γυναίκας και του γιου του) και η επιθυμία του για εκδίκηση («θα σε εκδικηθώ σ' αυτήν τη ζωή ή στην επόμενη», λέει στον Κόμμοδο).

Μια φαντασμαγορία από κοστούμια και ειδικά ψηφιακά εφέ

μάς ξεναγούν με έναν εντυπωσιακό πραγματικά τρόπο στην Αιώνια Πόλη: σαν χρήστες ενός ψηφιακού παιχνιδιού (CD-ROM) «πετάμε» και απολαμβάνουμε από ψηλά το Κολοσσαίο και στη συνέχεια, όπως ένας αρχαίος Ρωμαίος, βαδίζουμε στην Απλία Οδό και μέτουμε στη θριαμβευτική είσοδο του Κόμμοδου στη Ρώμη. Μια σειρά από ανατριχιαστικές και συγκλονιστικές μονομαχίες στην αρένα του Κολοσσαίου ζωντανεύουν ικανοποιητικά και με κινισμό την αγριότητα του ρωμαϊκού «άγτος και θεάματα» (το οποίο άλλωστε φαίνεται να «συνοδεύει» και τον δικό μας σύγχρονο πολιτισμό του 20ού-21ου αιώνα μ.Χ.!!). Το ρωμαϊκό «imperium» παρουσιάζεται σε όλο του το μεγαλείο. Ατυχώς, ο ρωμαϊκός λαός εμφανίζεται μόνο με τη μια του όψη, ως όχλος που απολαμβάνει αιματηρά παιχνίδια. Και βέβαια δεν ήταν μόνο έτσι οι Ρωμαίοι (όπως εξάλ-

Ο μονομάχος-αυτοκράτορας Κόμμοδος παριστάνεται ως Ηρακλής με λεοντή και ρόπαλο (Maria Theresse Natale).

λου ούτε και εμείς). Ούτε λόγος δεν γίνεται για τους πολίτες των λουτρών και της Αγοράς, ούτε λόγος για τη σπουδαία ρωμαϊκή διοίκηση που εξασφάλισε τάξη και ηρεμία στο χάος της ύστερης Αρχαιότητας. Η φράση - κλειδί, που ίσως δίνει και το πολιτικό στίγμα των δικών μας καιρών, είναι: «Η παλλόμενη καρδιά της Ρώμης δεν είναι τα μάραθα της Συγκλήτου αλλά η άμμος του Κολοσσαίου». Η ταινία όμως, και αυτό δεν πρέπει να το ξεχνάμε, γυρίστηκε από εμάς για μας. Ικανοποίησε την ανάγκη εκείνων από εμάς που πάντα θα θέλαμε να καθίσουμε στις κερκίδες του Κολοσσαίου, να «απολαύσουμε» μια καθόλα ανδροπρεπή και αιμοσταγή μονομαχία και στο τέλος να μπορέσουμε να δώσουμε χάρη, σηκώνοντας τον αντίχειρα πάνω ή κάτω, επιτρέποντας σ' έναν ήρωα-μαχητή να ζήσει ή σ' έναν ποταπό αυτοκράτορα-τύρανο να πεθάνει. Είναι πολλοί αυτοί που ένιωσαν ρίγος στη φράση: «Χαίρε Καίσαρ, οι μελλοθάνατοι σε χαιρετούν!». Πρόκειται άραγε για αρχέγονα ένστικτα που μάλλον δεν πρέπει να υποτιμώνται ή μήπως για την αναπόληση ενός χαμένου από τη βαρετή και καθημερινή μας ζωή ηρωισμού; Ο σημερινός πολιτισμένος και μορφωμένος άνθρωπος δεν φαίνεται να έχει αλλάξει και πολύ από τον αρχαίο, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τον βαθύτερο ψυχισμό του και τον βαθμό της συναισθηματικής του ωριμότητας. Η νοοτροπία «πεταόκοψε για να μη σε πετοσόψουν» είναι κυρίαρχη στη σύγχρονη και παγκοσμιοποιημένη (δες και Ρώμη) κοινωνία μας.

Τελικά ο Μάξιμος σκοτώνει τον θρασυδειλο αυτοκράτορα Κόμμοδο στην αρένα, με έναν τρόπο μάλλον αφελή, αν και εντυπωσιακό, και αμέσως μετά πεθαίνει ηρωικά και συγκινητικά και ο ίδιος οδεύοντας προς συνάντηση του αγαπημένου του προσώπων. Στην ιστορική πραγματικότητα ο Κόμμοδος δεν ήταν καθόλου δειλός ενώ είναι αλήθεια ότι ήταν εξαιρετικά διεφθαρμένος και ανήθικος. Δεν πίστευε, όπως θα ήθελε ο πατέρας του, Μ. Αυρήλιος, στην αναβίωση της παλιάς ρωμαϊκής δημοκρατίας. Ομορφος, ρωμαλέος και καταδυναστευόμενος από έμμονες ιδέες (πίστευε ότι ήταν η ενσάρκωση του Ηρακλή), άφησε τη διακυβέρνηση του κράτους σε αυλικούς και ο ίδιος επιδόθηκε σε μια ακόλαστη ζωή (είχε, καθώς λέγεται, 600 παλλακίδες) και στην αγαπημένη του ενασχόληση, τις μονομαχίες. Μάλιστα, το 191 μ.Χ. εμφανίστηκε ο ίδιος μόνος του στην αρένα επιμένοντας να παλέψει με μονομάχους και με άγρια θηρία. Την τελευταία του εμφάνιση στην αρένα του Κολοσσαίου, την Πρωτοχρονιά του 193 μ.Χ., την είχε σχεδιάσει επιμελώς, σκοπεύοντας να σκοτώσει και δύο εκλεγμένους συμβούλους της Αυτοκρατορίας. Όμως δεν πρόλαβε. Ο μονομάχος-αυτοκράτορας Κόμμοδος δολοφονήθηκε (όχι από τον Μάξιμο!) στις 31 Δεκεμβρίου του 192 μ.Χ., από συνεργάτες του που φοβήθηκαν ότι ερχόταν η σειρά τους να εκκαθαριστούν.

Δημήτριος Ν. Γαρουφαλής
Δ/ντής Σύνταξης
Αρχαιολόγος

CORPUS

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ • ΙΣΤΟ

ΟΛΙΤΙΣΜΩΝ

Κυνήγι & Πόλεμος στην Αρχαία Μεσοποταμία

ΤΑ ΥΔΑΤΑ ΤΗΣ ΣΤΥΓΟΣ

ΝΙΚΟΠΟΛΗ

Η ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΕΜΠΛΑ

Η ΑΙΝΙΓΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΜΙΑΣ ΣΥΡΙΑΚΗΣ ΠΟΛΗΣ

**ΑΝΑΜΜΑ ΦΩΤΙΑΣ
ΜΕ ΚΡΟΥΣΗ**

**Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ
ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

